

KẾT LUẬN

Từ góc nhìn tiếp nhận, vận dụng phương pháp lịch sử chức năng, chuyên luận đã nghiên cứu lịch sử tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu ở Việt Nam theo những giai đoạn, thời gian, không gian, hoàn cảnh môi trường tiếp nhận khác nhau để thấy rõ những thay đổi của việc tiếp nhận cả trên hai bình diện: tiếp nhận trong nghiên cứu phê bình và tiếp nhận trong sáng tác nghệ thuật.

Từ quá trình phân tích, lý giải, chứng minh, có thể rút ra những kết luận sau:

Tình hình nghiên cứu, phê bình Nguyễn Đình Chiểu từ đầu thế kỷ 20 đến năm 1954, so với trước là có một sự thay đổi lớn mà tiêu biểu cho sự thay đổi này là công trình *Nỗi lòng Đồ Chiểu*.

Trong bối cảnh chung của đất nước, sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu cũng đã bắt đầu những chặng đường mới trong hành trình số phận của mình. Những nghiên cứu tiêu biểu về Nguyễn Đình Chiểu qua các công trình của Nghiêm Toàn, Nguyễn Tường Phượng - Bùi Hữu Sùng, Thanh Lãng

trong khoảng thời gian từ 1945-1954 đã bước đầu xác lập một tầm đón nhận mới. Trong giai đoạn 1954-1975, sự tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu ở mỗi miền có những sắc thái khác biệt do thể chế chính trị xã hội quy định. Từ tình hình tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu trong giai đoạn này có thể nhận thấy, ở miền Bắc, chính nội dung của cuộc kháng chiến giải phóng dân tộc đã định hướng việc tiếp nhận những giá trị nội dung của văn chương cụ Đồ mà tiêu biểu là việc khai thác và đề cao bộ phận thơ văn yêu nước chống Pháp. Lịch sử tiếp nhận các sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu đến đây đã chuyển sang một giai đoạn mới, với việc tiếp thu và vận dụng những yêu cầu của một phương pháp biên soạn lịch sử văn học mới đặt trên cơ sở của những nguyên lý lý luận văn học mác-xít. Các kết quả nghiên cứu thời kỳ này đã tiếp tục và hoàn chỉnh một chân dung văn học Nguyễn Đình Chiểu ngày càng hiện rõ và hoàn thiện hơn. Chính bối cảnh thời đại đã tạo nên một mặt bằng văn hóa mới, một tầm đón nhận khác trước, quy định ý nghĩa và tư tưởng các sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu vốn tồn tại dưới dạng tiềm năng trở thành những giá trị trong mối quan hệ với thực tiễn đời sống, tiếp thêm sức mạnh tinh thần cho dân tộc vượt qua những chặng đường mới. Quá trình tiếp nhận giai đoạn này diễn ra theo một quan hệ hai chiều khi thông điệp của tác phẩm tìm gặp thời đại của nó và chính thời đại ấy cũng cần làm sống lại những giá trị của quá khứ để tăng thêm sức mạnh cho cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước và chiến tranh giải phóng dân tộc thống nhất đất nước. Chính ở đặc điểm này cho thấy trong một chừng mực nhất định, di sản của nhà thơ mù xứ Đồng Nai đã bị thu hẹp. Đặc điểm xuyên suốt của quá trình tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu ở cả hai miền Nam - Bắc trong giai đoạn này là: nếu

miền Nam là quê hương cụ Đồ nhưng việc sưu tầm, đánh giá có trách nhiệm và công phu về con người và tác phẩm Nguyễn Đình Chiểu lại là giới nghiên cứu miền Bắc; bên cạnh đó con người và tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu thường được miền Bắc đánh giá cao tinh thần yêu nước và nhập cuộc, nói khác đi là nhìn nhận thiên về con người chức năng. Miền Nam tuy cũng nói đến các nội dung trên nhưng lại khai thác một Nguyễn Đình Chiểu ẩn dật và yếm thế và thường dựa vào các tác phẩm cuối đời.

Từ sau ngày thống nhất đất nước, việc nghiên cứu, phê bình tác phẩm Nguyễn Đình Chiểu có những thay đổi lớn do những thuận lợi trong việc tiếp cận, sưu tầm tác phẩm và tập hợp tư liệu. Sau năm 1986 thành tựu của khoa học văn học được du nhập và vận dụng phổ biến, đem lại những cái nhìn mới và góp thêm những tiếng nói phong phú và đa dạng về những di sản mà cụ Đồ để lại. Đây là giai đoạn có nhiều thành tựu nhất trong lịch trình tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu cho đến thời điểm hiện tại.

Người đọc trong nhà trường có một vai trò quan trọng, nhưng ít được đề cập đến trong những công trình nghiên cứu đã có về Nguyễn Đình Chiểu. Việc dạy và học từ bậc phổ thông đến đại học về cuộc đời và các tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu đã được tiến hành từ rất lâu. Trong thực tế đó với những gì chúng tôi đã trình bày sơ lược qua các bảng hỏi đã phản ánh phần nào về diện mạo và đặc điểm của việc tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu trong nhà trường. Ở bậc học phổ thông, tình hình tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu đang có nhiều khó khăn về nhiều phía, chương trình, sách giáo khoa và người học. Trong đó nổi bật lên là những tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu thuộc một thời đại văn hóa khác nên gây sự khó khăn nhất định trong tiếp nhận của học

sinh. Đây cũng là tình trạng chung của các tác giả thuộc giai đoạn văn học trung đại khác trong chương trình phổ thông trung học. Những thuận lợi và khó khăn đã kể trên cũng như những lý giải của chúng tôi về hiện tượng này dưới góc nhìn của lý thuyết tiếp nhận hy vọng sẽ góp phần nào vào việc nhận diện những khó khăn trong quá trình tiếp nhận tác giả này ở nhà trường phổ thông hiện nay.

Văn hóa đọc hiện nay như các phương tiện truyền thông và các bậc thức giả đã lên tiếng là hiện đang ở mức báo động. Một bộ phận không nhỏ sinh viên ngành ngữ văn, hiện nay không đọc trực tiếp tác phẩm, chỉ đọc tóm tắt và qua giáo trình, bài giảng nên việc hiểu không đúng, thậm chí hiểu sai, không thích tác phẩm là điều đã và vẫn sẽ còn diễn ra. Việc giảng dạy và nghiên cứu tác giả và tác phẩm Nguyễn Đình Chiểu ở bậc đại học hiện nay chưa có bước tiến đáng kể so với thế kỷ trước, vì tình trạng thiếu tư liệu gốc. Để việc giảng dạy và nghiên cứu có hiệu quả, chúng tôi cho rằng cần đầu tư nhiều công sức và kinh phí vào công việc sưu tầm và minh định các văn bản chữ Nôm và cần được các chuyên gia về văn bản học thẩm định lại một cách nghiêm túc, cẩn trọng. Nếu tư liệu gốc không chuẩn xác thì việc nghiên cứu sẽ bế tắc và không có giá trị.

Tất cả những tồn tại trên có những nguyên nhân chủ quan và khách quan riêng mà chúng tôi chỉ ghi nhận lại như một tư liệu về thực tế giảng dạy và học tập môn văn, trong đó có văn học trung đại và tác giả Nguyễn Đình Chiểu nói chung mà không lý giải sâu và thỏa đáng hơn vì vấn đề trên nằm ngoài khả năng của chuyên luận.

Tiếp nhận di sản Nguyễn Đình Chiểu trong sáng tác nghệ thuật rất phong phú và đa dạng, từ các sáng tác của dân gian đến các đứa con tinh thần của các tác giả thuộc dòng

văn học viết qua các giai đoạn khác nhau. Cho thấy mối quan hệ giữa các loại hình nghệ thuật, từ con người và di sản Nguyễn Đình Chiểu để lại cho đời có thể thấy lòng yêu nước bất khuất và gương sáng từ cuộc đời và trang sách của Nguyễn Đình Chiểu đã trở thành nguồn cảm hứng sáng tạo cho những thế hệ cầm bút tiếp theo. Sự tiếp nhận của dân gian thiên về bình diện đạo đức hơn là văn học. Một chân trời liên văn bản của văn chương và cuộc đời Nguyễn Đình Chiểu đã thể hiện phần nào qua hình thức tiếp nhận này. Phương thức tiếp nhận và xây dựng hình tượng về Nguyễn Đình Chiểu và hệ thống nhân vật của ông trong cảm hứng sáng tạo của các nghệ sĩ thế hệ sau là dùng con người và di sản của ông như một cầu nối để hướng đến những vấn đề của hiện tại, tiếng vang từ Nguyễn Đình Chiểu đã nhận được sự đồng vọng của các lớp nghệ sĩ tiếp nối và tiếp tục là nguồn cảm hứng lâu bền, không cùng trong tương lai.

Dự định của chúng tôi cho những định hướng nghiên cứu tiếp theo về đề tài lịch sử tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu:

Xác định mối quan hệ giữa tính vùng miền và tính thống nhất, tính toàn cộng đồng dân tộc trong trường hợp Nguyễn Đình Chiểu, và đó cũng là vấn đề chưa được giới nghiên cứu ở ta quan tâm nhiều.

Vấn đề lớn trong tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu là vấn đề xung khắc và hóa giải các truyền thống văn hóa Đông - Tây. Một vấn đề khác cũng cần được đặt ra khi tiếp cận Nguyễn Đình Chiểu là vấn đề ứng xử với các chuẩn mực và hệ giá trị chính thống hay vẫn còn được coi là chính thống (không chỉ là cái chính thống chính trị).

Bổ sung, cập nhật tình hình nghiên cứu mới về Nguyễn Đình Chiểu với tư cách là tác giả văn học cuối thế kỷ 19 để có cái nhìn xuyên suốt và hoàn thiện hơn.

Mở rộng phạm vi khảo sát thành tựu đã có của các khoa học lân cận như lịch sử, y học để làm sáng tỏ thêm một chân dung hùng vĩ của nhà nho tác gia Nguyễn Đình Chiểu. Tập trung làm rõ và sâu hơn về sự tiếp nhận và tương tác giữa con người và tác phẩm Nguyễn Đình Chiểu với các loại hình như hội họa và cải lương cũng như các loại hình nghệ thuật khác.

Những điều vừa nêu trên đây là các vấn đề khó nhưng không kém phần thú vị mà chúng tôi định hướng nghiên cứu trong tương lai.

